

CZŁOWIEK WOBEC WSPÓŁCZESNYCH ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Zbigniew CIEKANOWSKI

PAŃSTWOWA SZKOŁA WYŻSZA W BIAŁEJ PODLASKIEJ

Streszczenie. Gdyby ludzie wiedzieli wszystko na temat bezpieczeństwa, nie byłoby konfliktów ani wojen. Jednak bezpieczeństwo jest pojęciem, które należy stale uaktualniać i rozważać, by umożliwić współczesnym narodom nie tylko przetrwanie, lecz także rozwój. Bezpieczeństwo to szerokie pojęcie, a zapotrzebowanie na nie przychodzi wraz z narodzinami człowieka oraz nieodłącznie towarzyszy ludziom przez całe życie, niezależnie od stanu i stopnia czy kierunku aktywności. Ze względu na swoją istotę i społeczne znaczenie wraz z postępem ludzkości staje się coraz bardziej złożonym zagadnieniem. Przez swoją istotę bezpieczeństwo jest problemem rozważanym zarówno z punktu widzenia indywidualnych osób, jak też całych społeczności i narodów. Znaczenie tych czynników dla kształtowania bezpieczeństwa państwa może być różne w różnym czasie, uwarunkowane całym spłotem powiązań i zależności, jakie powstały w danej przestrzeni społeczno-politycznej przy udziale danego państwa oraz jego sąsiadów i innych partnerów międzynarodowych. Prezentowane opracowanie dotyczy refleksji nad systemem ochrony i obrony jednostki, społeczeństwa i państwa jako całości we współczesnych uwarunkowaniach geopolitycznych świata. Autor wskazuje na istotę i charakter zagrożeń oraz ich skutki dla odpowiednich sfer bezpieczeństwa. Odnosi się do celu polityki bezpieczeństwa państwa oraz wskazuje na źródła i skalę zagrożeń w kryterium przedmiotowym zagadnienia. Autor artykułu na podstawie badań własnych oraz literatury przedmiotu ukazuje również społeczny wymiar i wpływ na poczucie bezpieczeństwa w perspektywie kondycji współczesnej rodziny, obszernie podkreślając funkcjonalność tej podstawowej komórki społecznej. Wskazuje również na proporcje bezpieczeństwa określone w ramach społecznych, narodowych, międzynarodowych oraz odpowiednich czynników, takich jak gospodarcze i polityczne, warunkujące całościowy opis poruszanych zagadnień w kontekście bezpieczeństwa narodowego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, konflikt, państwo, przetrwanie, rodzina, zagrożenia.

Wstęp

Rozważając temat potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, należy rozpocząć od przypomnienia definicji bezpieczeństwa państwa i definicji zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Bezpieczeństwo państwa to stan, ale i proces umożliwiający normalny rozwój państwa – pomyślną realizację wszystkich jego celów – uzyskiwany zazwyczaj w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony przed wszelkimi zagrożeniami militarnymi i niemilitarnymi, zewnętrznymi i wewnętrznymi, przy użyciu sił i środków pochodzących ze wszystkich dziedzin

działalności państwa. Zagrożenie bezpieczeństwa państwa to spłot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa. W naukach społecznych bezpieczeństwo w najbardziej ogólnym znaczeniu obejmuje zaspokojenie takich potrzeb jak istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość, niezależność, spokój, posiadanie i pewność rozwoju. Zagrożenie należy odnosić do sfery świadomości danego podmiotu (człowieka, grupy społecznej, narodu lub narodów).

1. Istota, charakter i skutki zagrożeń bezpieczeństwa

Współczesne rozumienie bezpieczeństwa należy widzieć jako szeroki kompleks różnorodnych zagadnień o aspekcie polityczno-militarnym i problemach niemilitarnych. Pojęcie bezpieczeństwa w najszerszym rozumieniu obejmuje takie zagadnienia jak zaspokojenie podstawowych potrzeb człowieka, do których należą istnienie, przetrwanie, tożsamość, niezależność, spokój, posiadanie pewności rozwoju itp.¹ Bezpieczeństwo jest główną potrzebą państw i systemów międzynarodowych. Wynika ono z konieczności zabezpieczenia podstawowych potrzeb człowieka i społeczności, w której on funkcjonuje. Bezpieczeństwo to stan wynikający z określonej sytuacji społeczno-politycznej i militarnej. Można je rozpatrywać jako sytuację, w której sprzeczności wewnętrzne i zewnętrzne nie prowadzą do wystąpienia zjawisk kryzysowych, konfliktów. Bezpieczeństwo traktowane jako proces to zapewnienie warunków do przetrwania i niezakłóconego rozwoju narodu w sytuacjach pojawiających się zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych stabilności i suwerenności państwa². Przeciwdziałanie zagrożeniom może mieć charakter oddziaływań do wewnątrz państwa, jak i na zewnątrz³. Stąd zasadne jest wyodrębnienie dwóch aspektów bezpieczeństwa wyznaczonego granicami państwa – wewnętrznego i zewnętrznego. Istotę bezpieczeństwa państwowego rozpatrywać należy w stosunku do czynników zewnętrznych takich jak sytuacja międzynarodowa, sojusze i ich rola w systemie bezpieczeństwa zbiorowego, wpływ na bezpieczeństwo naszego kraju, zmiany układów politycznych, procesy destabilizacyjne, sytuacja geopolityczna itp. Na współczesne bezpieczeństwo Polski wpływa wiele czynników obiektywnych i subiektywnych.

Do obiektywnych zaliczyć można między innymi:

- położenie geopolityczne,
- stan gospodarki,
- potencjał obronny,
- stan sojuszy,
- poziom życia obywateli.

¹ R. Zięba, *Pojęcie bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1989, nr 10, s. 49.

² T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Teorie bezpieczeństwa*, PWST-E, Jarosław 2012, s. 148.

³ *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. naukowa D. Bobrov, E. Haliżak, R. Ziemba, UW ISM, Warszawa 1997, s. 47.

Subiektywnymi czynnikami mogą być:

- prestiż międzynarodowy,
- autorytet przywódców,
- sprawność dyplomacji,
- poparcie społeczne w głównych kwestiach racji stanu,
- rola i znaczenie państwa w międzynarodowym systemie politycznym,
- poczucie bezpieczeństwa itp.

Tradycyjnie bezpieczeństwo państwa rozpatrywane jest w aspekcie zagrożenia zewnętrznego, stąd istotne znaczenie przypisuje się polityce zagranicznej państwa w całokształcie działań i przedsięwzięć mających na celu jego kształtowanie. Podstawowym celem polityki zagranicznej państwa jest zapewnienie sobie bezpieczeństwa w środowisku międzynarodowym⁴. Mówiąc o istocie bezpieczeństwa państwa, można powiedzieć, że jest to zdolność narodu (państwa) do ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi jego szeroko rozumianych wartości. Potrzeby w zakresie kształtowania i utrzymania bezpieczeństwa narodowego na odpowiednim poziomie leżą w gestii państwa.

Celem polityki bezpieczeństwa państwa jest:

- ochrona i zaspokajanie podstawowych potrzeb egzystencjalnych społeczeństwa;
- utrzymanie niepodległości i suwerenności itp.

W sferze zewnętrznej, czyli obszarze polityki międzynarodowej, państwo prowadzi działania, które mają zapobiec powstawaniu sytuacji konfliktowych. Jednak sama polityka zagraniczna nie jest jedynym wyznacznikiem bezpieczeństwa państwa.

Klasyfikacja czynników zagrożeń bezpieczeństwa państwa na wewnętrzne i zewnętrzne pozwala na przypisanie odpowiedzialności za ich „neutralizację” odpowiednim organom państwa. Oznacza to, że instytucje państwowe swoimi działaniami kształtują bezpieczeństwo państwa. Ściślej mówiąc, organa administracji państwowej i jej instytucje są odpowiedzialne za kształtowanie bezpieczeństwa państwa, zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego⁵.

Zadanie sprostania współczesnym zagrożeniom, jako element kształtowania bezpieczeństwa państwa, wymaga dostosowania instytucji bezpieczeństwa do nowych wyzwań. Transformacja i dostosowanie organów państwa dotyczy nie tylko sił zbrojnych, które w obecnych warunkach muszą charakteryzować się mobilnością, czyli zdolnością do działania w odległych rejonach w krótkim czasie, lecz także dotyczy to wszystkich instytucji państwa biorących udział we wszelkich działaniach na rzecz bezpieczeństwa (zewnętrznego i wewnętrznego). W obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego będą to: administracja państwowa, siły bezpieczeństwa

⁴ R. Zięba, *Cele polityki zagranicznej*, [w:] J. Kukulka, R. Zięba, *Polityka zagraniczna państwa*, UW, Warszawa 1992, s. 65-69.

⁵ Z. Ciekankowski, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, CNBOP 1/2011, Józefów 2011, s. 69-78.

wewnętrznego, tj. policyjne, ratownictwa, ochrony i obrony obiektów użyteczności publicznej, środki transportu, w tym specjalnego, sieci komunikacji i łączności oraz wybrane elementy gospodarki itp.

Wszelkie zmiany w strategiach, transformacje itp. kształtujące bezpieczeństwo państwa w warunkach nowych zagrożeń i wyzwań współczesnego świata muszą być oparte o zmodyfikowane i uaktualnione przepisy prawne. Modyfikacjom podlegają strategie bezpieczeństwa, doktryny obronne, przepisy wykonawcze dla administracji państwowej i instytucji bezpieczeństwa, niekiedy zasady działania i źródła finansowania w czasie zagrożeń i sytuacji kryzysowych. Nowe wyzwania i zagrożenia oraz ich skala, stopień możliwych oddziaływań na społeczeństwo i skutków, jakie mogą one wywołać, zmusza do kształtowania świadomości obywatelskiej. Jest to jedno z najtrudniejszych zadań dla systemów kształtowania bezpieczeństwa państwa. Pozytywnym elementem w dążeniu do zmiany tej sytuacji są działania najwyższych organów administracji państwowej, np. Rady Ministrów w sprawie szkolenia obrońnego, wymuszające formalnie kształtowanie świadomości obronnej osób, którym powierzono wykonywanie zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony.

Należy rozważyć działania na rzecz rozszerzenia świadomości obywateli co do roli i znaczenia kształtowania bezpieczeństwa oraz konieczności uczestnictwa w tych procesach nie tylko organów administracji, lecz także wszystkich obywateli. Nie tylko tych zajmujących się niejako zawodowo sprawami bezpieczeństwa, tj. polityków, decydentów odpowiedzialnych za przestrzeganie prawa, ratowników, służb porządkowych itp., ale także zwykłych obywateli, którzy w wielu sytuacjach zagrożeń, katastrof, kryzysów itp. zmuszeni będą radzić sobie samodzielnie. Kształtowanie postaw antyterrorystycznych zaleca Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, wskazująca na konieczność identyfikacji społeczeństwa z państwem. Tak pojmowane szerokie i wielopłaszczyznowe działania są gwarancją wspólnego sukcesu organów rządowych i społeczeństwa w kształtowaniu warunków zarówno do wewnętrznego, jak i zewnętrznego bezpieczeństwa.

W obszarze budowy bezpieczeństwa zewnętrznego organa państwowe realizują całe spektrum działań skierowanych na zewnątrz granic. W obszarze działań zewnętrznych państwa jednym z elementów realizujących zadania bezpieczeństwa jest służba zagraniczna obejmująca całokształt działań politycznych na arenie międzynarodowej (dyplomacja wielostronna, bilateralna, sojusze, działalność w organizacjach międzynarodowych itp.) poprzez jej placówki, zagraniczne przedstawicielstwa dyplomatyczne, handlowe, kulturalne, konsularne itp. W obecnej rzeczywistości politycznej istotną rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa i przeciwdziałaniu zagrożeniom zewnętrznym pełnią nasze kontyngenty wojskowe biorące udział w misjach i operacjach wojskowych poza granicami kraju.

2. Źródła i skala współczesnych zagrożeń

Z upływem czasu i wraz z różnymi katastrofalnymi wydarzeniami zidentyfikowano nowe obszary bezpieczeństwa narodowego⁶. Współcześnie obejmuje ono w coraz większym stopniu również zdolności ochrony i ratownictwa ludności, substancji materialnej i środowiska przed zagrożeniami niemilitarnymi, gdyż zagrożenia takie jak katastrofy i awarie techniczne, klęski żywiołowe i skażenie środowiska są równe skutkom wojny. Tak więc współczesna definicja zagrożenia bezpieczeństwa państwa obejmuje taki spłot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp. W innym ujęciu zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego stanowi działanie lub ciąg działań, które zagrażają drastycznie i w stosunkowo krótkim okresie jakości życia mieszkańców danego państwa lub niosą za sobą istotne zagrożenie ograniczenia możliwości dokonywania wyborów politycznych przez rząd państwa lub prywatne instytucje pozarządowe (osoby prywatne, grupy, korporacje) w ramach danego państwa.

Stosownie do przyjętego kryterium możemy wyróżnić różne podziały typologiczne zagrożeń bezpieczeństwa narodowego⁷. Może to być kryterium przedmiotowe, kryterium źródła zagrożenia, kryterium środowiska zagrożenia, kryterium zasięgu, skali, skutków lub miejsca zagrożenia, jak również kryterium charakteru stosunków społecznych zagrożeń. Najczęściej stosowane kryterium zagrożenia możemy podzielić na:

- polityczne,
- militarne,
- ekonomiczne,
- społeczne (społeczno-kulturowe),
- ekologiczne.

Zagrożenia polityczne bezpieczeństwa narodowego można zdefiniować jako stany, w których nasilają się działania zorganizowanych grup społecznych (politycznych) uniemożliwiające wypełnianie przez państwo jego głównych funkcji, a przez to osłabiające lub niweczące działania organów lub instytucji realizujących cele i interesy narodowe. Tak zdefiniowany zakres obejmuje zarówno politykę wewnętrzną, jak i zewnętrzną państwa. Powoduje to, że liczba i rozmiar zagrożeń politycznych jest w tym przedmiocie największa. W poszczególnych przypadkach były to (są, będą, mogą być):

- niepodporządkowanie się rezolucjom ONZ,
- nieprzestrzeganie umów i prawa międzynarodowego,
- brak gotowości do współpracy międzynarodowej,

⁶ Ibidem, s. 71.

⁷ T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Teorie bezpieczeństwa*, op. cit., s. 49.

- rozwój agresywnych ideologii i religii,
- zmiany granic w otoczeniu państwa,
- przeciwstawianie się tendencjom stabilizacyjnym i integracyjnym w regionie,
- istnienie w państwie secesjonistycznych grup i ich dążenie do autonomii,
- konflikty wielkich mocarstw o strefy wpływów,
- korupcja i przenikanie struktur przestępczych do władz,
- antynarodowa polityka innych państw,
- zastraszanie państw,
- sprawowanie władzy przy użyciu siły,
- nieprzestrzeganie praw i wolności obywateli,
- fałszerstwa wyborcze,
- współpraca przedstawicieli władz z obcym wywiadem,
- dyskryminacja mniejszości narodowych w kraju i poza jego granicami,
- manipulacje psychiką i świadomością społeczeństwa,
- masowe migracje obywateli i czystki etniczne,
- niepohamowany rozwój struktur państwa (biurokracja),
- upartyjnienie struktur państwa,
- naruszanie praworządności i słabość struktur demokratycznych,
- eskalacja i umiędzynarodawianie konfliktów wewnętrznych i z innymi państwami,
- ingerencja w wewnętrzne sprawy państwa,
- brak skutecznego zarządzania w sytuacjach kryzysowych,
- wspieranie międzynarodowego terroryzmu,
- postępujący spadek nakładów na bezpieczeństwo,
- i inne.

Spośród wymienionych zagrożeń politycznych bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej wskazać można na niektóre jako na bardziej, a niektóre mniej prawdopodobne⁸. Nie można jednak byłoby pokusić się o opinię, że są wśród nich kompletnie niemożliwe. W przypadku Polski zagrożenia o charakterze politycznym będą wynikiem przede wszystkim kształtu aktualnego systemu bezpieczeństwa regionalnego i światowego oraz bieżącej sytuacji międzynarodowej.

Zagrożenie militarne bezpieczeństwa narodowego, zwłaszcza w kontekście narastających w ostatnich latach zagrożeń atakiem terrorystycznym ze strony organizacji niebędącej podmiotem prawa międzynarodowego, to najogólniej militarna słabość kraju i jego nieprzygotowanie do obrony⁹.

Może to być:

- demonstracja siły,
- dywersja militarna,
- szantaż militarny,
- prowokacja militarna,

⁸ Ibidem, s. 63.

⁹ J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX-XXI wieku*, Warszawa 1992, s. 96.

- incydent graniczny,
- ograniczone użycie środków przemocy zbrojnej,
- zbrojne starcie graniczne,
- napaść zbrojna grup nieformalnych,
- konflikt lokalny,
- konflikt między państwami.

Do tak podanej klasyfikacji nie sposób nie dodać ogólnej kategorii zagrożeń asymetrycznych. Jakkolwiek część z podanych powyżej zagrożeń wchodzi również w tę kategorię, w dalszej części pracy zostanie przedstawione szersze rozumienie tego terminu.

Przekonanie, że zagrożenia o charakterze militarnym najbardziej mogą ugodzić w bezpieczeństwo państwa i zagrozić jego egzystencji, zapanowało przed pierwszą wojną światową. Zarówno pierwsza, jak i druga wojna światowa potwierdziły słuszność takich poglądów. Struktura stosunków międzynarodowych po drugiej wojnie światowej, oparta na dominacji dwóch supermocarstw, również potwierdzała ten sposób postrzegania zagrożeń militarnych. System ten zaczął ewoluować po podpisaniu w Helsinkach Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w 1975 roku. Od tego czasu zaczęto akcentować mocniej aspekty bezpieczeństwa o charakterze pozawojсковym. Rozwiązanie Układu Warszawskiego i rozpad Związku Radzieckiego doprowadziły do zakończenia rywalizacji między blokami, w której zagrożenia militarne odgrywały nadrzędną rolę. Nastąpiło przewartościowanie skali, charakteru i lokalizacji zagrożeń militarnych. W nowych warunkach rola siły militarnej zmalała, niemniej w pewnych sytuacjach może okazać się decydująca.

W ocenie zagrożeń militarnych w pierwszej kolejności trzeba rozważyć zagrożenia ze strony najbliższych sąsiadów. Kształtowanie polityki bezpieczeństwa ma charakter długofalowy i powinno uwzględniać wszystkie możliwe czynniki. Oceniając możliwe zagrożenia, należałoby wziąć pod uwagę posiadany przez ewentualnego przeciwnika potencjał militarny. Przy znacznym potencjale często powstaje wola polityczna, aby wykorzystać go mimo wszystko.

Zagrożenia ekonomiczne bezpieczeństwa narodowego dotyczą problemów produkcji, wymiany i rozdziału różnych dóbr w państwie oraz racjonalnego dysponowania nimi w celu pomnażania ogólnego dobrobytu. Obejmują finanse państwa, proces produkcji, handel i dostęp do surowców, w szczególności energetycznych. Definiuje się te zagrożenia najczęściej jako stany, w których państwo nie może przeciwstawić się takim oddziaływaniom wewnętrznym i zewnętrznym, które uniemożliwiają rozwój ekonomiczny zgodny z określonym kierunkiem i tempem, a przez to osłabiają jego potencjał gospodarczo-obronny¹⁰. Zagrożenia ekonomiczne mogą urzeczywistniać się poprzez:

- niskie tempo rozwoju gospodarczego, pogłębiające dysproporcję w rozwoju ekonomicznym w stosunku do innych państw;
- ograniczenie dostępu do rynków wewnętrznych innych państw, środków finansowych i zasobów naturalnych;

¹⁰ T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Teorie bezpieczeństwa*, op. cit., s. 143.

- egoizm ekonomiczny rozwiniętych państw świata i międzynarodowych konsorcjów;
- niszczenie i zakłócanie sieci informacyjnych;
- reglamentację lub ograniczanie przez państwa rozwinięte dostępu do najnowszych technologii;
- powstawanie stref głodu i ubóstwa;
- ograniczenie wydatków na badania naukowe i brak transferu osiągnięć naukowych do gospodarki;
- blokady gospodarcze i dyskryminacje gospodarcze;
- obecność w gospodarce międzynarodowych grup przestępczych;
- tworzenie warunków do „prania brudnych pieniędzy”;
- niestabilność finansowa państwa (deficyt bilansu płatniczego, odpływ kapitału) i kryzys wydatków publicznych;
- brak lub niski poziom nakładów na inwestycje oraz „przejadanie zysków”;
- przestępczość gospodarcza i powstawanie „szarej strefy” w gospodarce;
- pauperyzacja społeczeństwa i masowe bezrobocie;
- nadmierny import towarów prowadzący do nieopłacalności własnej produkcji i zmniejszenia zatrudnienia w kraju;
- spekulacje finansowe;
- brak mechanizmów konkurencji gospodarczej i nakręcanie koniunktury przez produkcję zbrojeniową.

We współczesnym świecie postępującej globalizacji i pogłębiania się międzynarodowych zależności gospodarczych jest rzeczą naturalną, że Polska – państwo o nieokrzepłej jeszcze gospodarce rynkowej, w zasadzie w fazie permanentnej restrukturyzacji – jest bardzo narażona na tego rodzaju zagrożenia. Rozpoczynając analizę od zagrożeń zewnętrznych, należałoby do nich zaliczyć: nagłe zmiany kursów walut na rynkach światowych rzutujące na stabilność złotego, nierównowagę bilansów płatniczych w stosunkach Polski z partnerami handlowymi, protekcjonizm ze strony państw będących ekonomicznymi gigantami. W przypadku Polski wystąpienie tego typu zagrożeń (zwłaszcza łącznie) mogłoby doprowadzić do poważnego kryzysu ekonomicznego.

W wyniku nasilenia się międzynarodowej walki o rynki zbytu rola polskiej gospodarki jako wytwórcy wysoko przetworzonego produktu może zostać zmarginalizowana do produkcji roboczo-chłonnej i brudnej ekologicznie. Gospodarka polska nie jest jeszcze dość prężna, by reagować na wszelkie zmiany podaży i popytu na światowych rynkach, co przez zarówno niektóre kraje, jak i międzynarodowe koncerny może łatwo być wykorzystane do zachwiania jej równowagi ekonomicznej. Podobnie ma się sprawa z rynkami kapitałowymi. Polscy inwestorzy nie są atrakcyjnymi partnerami do prowadzenia wspólnych przedsięwzięć, natomiast Polska, przy jej skomplikowanym systemie podatkowym, zawiłym prawie, nie jest szczególnie atrakcyjnym rynkiem dla inwestorów z zagranicy. Pojawiły się tu pewne zmiany na lepsze w postrzeganiu naszego kraju jako terenu inwestycji, ale bardziej

zależy to od stabilizacji złotówki, obniżenia inflacji, położenia geograficznego i taniej siły roboczej.

Kolejnym zagrożeniem ekonomicznym jest dla Polski jej zadłużenie¹¹. Zwłaszcza gdy w sytuacji przechodzącej z budżetu na budżet tzw. „dziury” zadłużenie to jest lub będzie spłacane z kolejnych pożyczek. Na ten cel powinny iść przede wszystkim środki z przyrostu eksportu. Każdy ujemny bilans handlu zagranicznego może być widziany jako następna odsłona tego samego zagrożenia ekonomicznego. Ponadto każde zadłużenie państwa jest nie tylko formą uzależnienia ekonomicznego, lecz także barierą dla rozwoju gospodarczego.

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej znacznie podniosło nasz poziom bezpieczeństwa ekonomicznego ze względu na jej olbrzymi potencjał gospodarczy, którego Polska stała się częścią. Ponadto trzeba przypomnieć o większym i pełniejszym dostępie do rynku nowoczesnych technologii, większej dostępności naszej gospodarki na zagraniczne inwestycje oraz o unijnych funduszach strukturalnych. Nie jest ten proces niestety wolny całkowicie od zagrożeń.

Częste zmiany strategii naszej integracji z Unią, brak przemyślanego długofalowego planu mogą być przyczyną traktowania Polski jako dużo gorszego partnera. Zbyt wolne tempo integracji spowoduje, że poziom naszej gospodarki będzie się wręcz oddalać od poziomu unijnego, natomiast zbyt szybkie tempo może zagrozić przynajmniej niektórym dziedzinom przemysłu czy rolnictwa, nieprzygotowanym jeszcze do konkurencji na tak rozległym rynku. Kolejnym zagrożeniem ekonomicznym systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej jest możliwość nieutrzymania w całości w polskich rękach wszystkich branż strategicznych. W przypadku naszego kraju należałoby mówić o przemyśle zbrojeniowym, wydobywczym (zwłaszcza węgla i miedzi), lotniczym, elektronicznym, paliwowo-energetycznym. W procesach prywatyzacyjnych rząd nie powinien dopuścić do utraty kontroli nad pakietem większościowym danego przedsiębiorstwa czy gałęzi gospodarki. Każda taka sytuacja może istotnie zagrażać bezpieczeństwu narodowemu kraju. Niestety w niektórych sektorach gospodarki błędy prywatyzacyjne zostały już popełnione, np. w sektorze bankowym.

Wspomniane powyżej zagrożenia generowane są zwłaszcza przez transnarodowe korporacje, dla których bezpieczeństwo danego podmiotu prawa międzynarodowego jest tylko kolejną przeszkodą na drodze do jeszcze większych zysków. Jest to istotne poszerzenie czynników powodujących zagrożenia, zwłaszcza o charakterze ekonomicznym. Kolejnym zagrożeniem jest niestabilność polskiego sektora energetyczno-paliwowego.

W celu zmniejszenia tego konglomeratu zagrożeń konieczna jest jak najszybsza dywersyfikacja dostaw ropy i gazu do Polski. W sektorze energetycznym, w związku z dużym (do niedawna) wydobywaniem węgla kamiennego, Polska nie miała ogromnych trudności, ale ta sytuacja już się zmieniła i wskaźnik samowystarczalności Polski

¹¹ Ibidem, 138.

pod względem energetycznym zdecydowanie się obniży. Ponadto konsekwencją przystąpienia Polski do Unii jest zasada TPA – czyli dostępu stron trzecich do sieci. Oznacza to konieczność otwarcia się polskich sieci na producentów z państw Unii. Sprawa ta była poruszana m.in. w czasie wizyty we Francji prezydenta Lecha Kaczyńskiego w jego rozmowie z prezydentem Jakiem Chirakiem.

Należy wspomnieć również o szeregu zagrożeń wewnętrznych dla ekonomiki Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawowym jest niestabilność finansowa, czyli deficyt bilansu płatniczego i stały kryzys wydatków publicznych. Czynniki te rzutuje na wszelkie sfery życia zarówno w dziedzinach ekonomicznych, jak i społecznych, kulturalnych oraz na obronność państwa. Należałoby go uznać za jedno z głównych zagrożeń ekonomicznych dla bezpieczeństwa kraju. Ma on oczywiście związek z niefortunnie prowadzoną prywatyzacją, zadłużeniem kraju, brakiem inwestycji w wyniku przeznaczania zysków na realizację doraźnych żądań grup zawodowych o największej sile społecznego oddziaływania i z wieloma innymi czynnikami, które same w sobie są już zagrożeniami.

Wskazać należy również na przestępczość gospodarczą, powstawanie tzw. szarej strefy oraz przenikanie do gospodarki przestępczości zorganizowanej. Na podkreślenie zasługuje fakt, że mimo wskazania na te czynniki jako na zagrożenia wewnętrzne, należy tę klasyfikację traktować bardzo umownie, gdyż w obecnych czasach działania tego typu mają zwykle charakter transnarodowy. Szerzej zostanie to omówione poniżej.

3. Zagrożenia bezpieczeństwa informacyjnego

Zagrożenie bezpieczeństwa informacyjnego stanowiło tylko jedno z możliwych zagrożeń w grupie zagrożeń ekonomicznych (tzn. niszczenie lub zakłócanie sieci informacyjnych)¹². Obecnie można powiedzieć, że tak jak w przeszłości zagrożenia o charakterze politycznym były źródłem zagrożeń innego rodzaju, tak teraz zagrożenia informacyjne mogą negatywnie oddziaływać na wszystkie sfery działalności państwa, zwłaszcza na cywilną i militarną infrastrukturę krytyczną, czyli powiązane ze sobą systemy komunikacyjne, transportowe, sieci komputerowe i energetyczne. Wiąże się to oczywiście z większą zależnością wszelkich dziedzin życia zarówno społecznego, politycznego, jak i ekonomicznego od przepływu informacji, a zatem i od ich nośników, których działanie stosunkowo łatwo zakłócić (cyberterroryzm). Zagrożenia te mają więc w dalszym ciągu ścisłe powiązania ze sferą ekonomiczną, ale jak zauważone zostanie w dalszej części pracy, zagrożenia z poszczególnych grup podmiotowych wzajemnie się przenikają. W ostatnich latach pojawiło się pojęcie wojny informacyjnej. W zasadzie dokonano nowego zdefiniowania tego pojęcia.

Nie wchodząc w dalsze teoretyczne rozważania, bardzo łatwo wyobrazić sobie konsekwencje zakłócenia systemów dowodzenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej

¹² *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, red. T. Bąk, Z. Ciekanowski, J. Nowicka, PWST-E, Jarosław 2016, s. 207.

Polskiej. Chociaż część z systemów dowodzenia reprezentuje wysoki poziom, należy jednak brać pod uwagę również systemy starsze, pozostałe jeszcze z epoki Układu Warszawskiego, na wskroś analogowe.

Szczególnie groźne może być również zaatakowanie elementów wspomnianej już krytycznej infrastruktury państwa. Praktycznie taki atak byłby w stanie zakłócić normalne funkcjonowanie kraju.

Kolejną kategorią zagrożeń mogą być ataki skierowane przeciwko ekonomicznym sieciom informacyjnym. W dobie powszechnego obracania „pieniężdami elektronicznymi” nawet lekka destabilizacja kursów walut może wpłynąć na sytuację w naszym kraju i tak ekonomicznie nie bardzo stabilnym. Wymienić należałoby również ataki skierowane na internetowe strony rządowe. Celem może być zarówno ich zablokowanie, jak i zmiana informacji w nich zawartych. Stosownie do skali tych zmian i ich treści reperkusje mogą być zarówno wewnętrzne, jak i międzynarodowe.

Zagrożeniem dla systemów informacyjnych państwa może być również możliwość ich fizycznego zniszczenia. Rozpatrując potencjalne cele dla „klasycznych” terrorystycznych ataków (a jak wspomniano wyżej – należy się z nimi liczyć), infrastrukturę informacyjną należy traktować priorytetowo. Do dodatkowego zagrożenia w zakresie bezpieczeństwa informatycznego zaliczyć należałoby powszechne w naszym kraju używanie nielicencjonowanego oprogramowania. Należy dodać, że sytuacje takie zdarzają się również w rządowych agendach. Zdecydowanie ułatwia to działania różnego rodzaju hakerom. Nie zapominając o czysto ludzkim czynniku, należy wspomnieć o możliwościach pozyskania przez osoby niepowołane informacji o klauzuli niejawniej. Pomimo procedur uzyskiwania dostępu do takich informacji, w ostatnich latach mieliśmy przykłady w kraju, że system ten nie funkcjonuje perfekcyjnie.

Kolejną grupą mogą być zagrożenia społeczne bezpieczeństwa narodowego – w różnych publikacjach nazywane również zagrożeniami społeczno-kulturowymi, psychospołecznymi, kulturowymi lub społecznymi¹³. Niezależnie do wybranej nazwy można przyjąć, że rozróżniana grupa odnosi się do wszystkiego, co zagraża utratą życia lub zdrowia, tożsamości kulturowej, narodowej i etnicznej, bezpieczeństwa socjalnego i publicznego. Jako definicję zagrożeń społecznych możemy przyjąć, że są to stany świadomości społeczeństwa objawiające się takim stopniem nasilenia negatywnych oddziaływań i zjawisk, w wyniku których zachwiane zostają egzystencjalne wartości oraz interesy narodu i państwa, a także istnieje możliwość obniżenia świadomości społecznej.

Zaliczyć można do nich:

- naruszenie praw człowieka i podstawowych wolności;
- uprzedzenia kulturowe i religijne oraz dyskryminacja mniejszości narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych i językowych;
- dyskryminacja płci;

¹³ T. Bąk, Z. Ciekanowski, L. Szot, *Dylematy bezpieczeństwa człowieka*, PWST-E w Jarosławiu, Jarosław 2013, s. 142.

- manipulacja świadomością i psychiką za pośrednictwem środków masowego przekazu;
- ograniczanie wolności mediów;
- nacjonalizm, szowinizm, ksenofobia, fundamentalizm religijny;
- patologie społeczne (przestępczość, terror, struktury mafijne, narkomania, epidemie społeczne, prostytutka, alkoholizm, analfabetyzm, masowe bezrobocie, rodziny dysfunkcyjne);
- masowe migracje;
- alienacja społeczna (konsumeryzm, sekciarstwo religijne);
- nadużycia wiedzy przeciwko ludzkości;
- dewaluacja wartości ludzkich, zacieranie różnic między dobrem a złem;
- kult przemocy, brutalizacja stosunków międzyludzkich;
- katastrofy i kataklizmy (klęski) prowadzące do naruszenia systemu społecznego;
- upadek systemu ochrony zdrowia ludności;
- kradzieże dóbr kultury;
- masowy import obcej kultury;
- kryzys demograficzny;
- ubożenie i głód dużych grup społecznych;
- degradacja infrastruktury komunikacyjnej, mieszkaniowej i środków transportu.

Zagrożenia społeczne najczęściej wiążą się ze zwiększoną migracją ludności oraz z międzynarodową przestępczością zorganizowaną. Do zagrożeń tego typu należy zaliczyć również terroryzm międzynarodowy, ze względu na jego społeczne korzenie, chociaż jego źródłem są też konflikty o podłożu politycznym czy narodowościowym. Należy podkreślić często spotykane w obecnych czasach związki terroryzmu międzynarodowego z międzynarodową przestępczością zorganizowaną. Wiąże się również z wspomnianymi wcześniej zagrożeniami asymetrycznymi.

Międzynarodowemu terroryzmowi sprzyjają procesy globalizacji, których przejawem są m.in. nieograniczone w skali świata możliwości komunikowania się, w pełni dostępne sieci powiązań informacyjnych, istniejąca infrastruktura transportu, globalne finanse, możliwość przekraczania granic i swobodnego podróżowania w demokratycznych państwach. Wszystkie te elementy globalizacji są widoczne w naszym kraju, a więc i nasza podatność na zagrożenia terroryzmem jest podobna. Kolejną grupę zagrożeń stanowią zagrożenia związane z migracją. Jeśli chodzi o sytuację Polski, omówienie należałoby zacząć od wskazania przyczyn. W sytuacji spowodowanej zmianami geopolitycznymi i gospodarczymi po „Jesieni Ludów” oraz upadku Związku Radzieckiego pojawiła się niespotykana wcześniej mobilność ludzi. Jednym z efektów dysproporcji w rozwoju społeczności jest właśnie zwiększona mobilność. Prawidłowością jest przemieszczanie się ludności z państw biedniejszych do bogatszych. Polska, ze względu na swoje położenie geograficzne, staje się atrakcyjnym krajem tranzytowym dla imigrantów z krajów byłego Związku

Radzieckiego oraz krajów Azji i Dalekiego Wschodu. Z racji przynależności do Unii Europejskiej tendencja ta będzie się nasilać. Z czasem należy przyjąć, że dla części przybyszów Polska stanie się w końcu krajem docelowym.

Nieuniknione wydaje się, że migracje na tak dużą skalę wiążą się w nierozdzielny sposób z przestępczością zorganizowaną, najczęściej z udziałem etnicznych grup przestępczych, a czasami i międzynarodowych syndykatów nierzadko powiązanych z organizacjami terrorystycznymi. Nie ma chyba wątpliwości, że Polska nie jest enklawą spokoju w tym zakresie. Wszystkie te zagrożenia dotyczą również naszego kraju. Grupy przestępcze starają się wykorzystywać różnice między krajami w zakresie prawa bankowego, inwestycyjnego i karnego. Najczęściej spotykanymi formami międzynarodowej przestępczości zorganizowanej są: pranie brudnych pieniędzy, handel bronią, narkotykami oraz materiałami rozszczepialnymi, korupcja polityków i działaczy samorządowych. Potęgowanie się powiązań międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z międzynarodowym terroryzmem wraz z postępującą migracją z krajów islamskich powoduje, że w Polsce wzrasta zagrożenie ze strony organizacji przestępczych zajmujących się przemytem m.in. ludzi. Dotyczy to zwłaszcza kierunku wschodniego, szczególnie z terenu Rosji i Ukrainy.

Zła sytuacja gospodarcza, wysoka inflacja i bezrobocie sprzyjają rozwojowi przestępczości zorganizowanej i innych towarzyszących jej negatywnych zjawisk. Zgodnie z przyjętym w części pierwszej podziałem do zagrożeń społecznych zaliczone zostały również zagrożenia włączane przez niektórych politologów do zagrożeń kulturowych. Wiążą się one przede wszystkim z pojęciem tożsamości narodowej. Można ją umiejscowić w dwóch warstwach: podstawowej, którą stanowią integrujące naród wartości duchowe, oraz materialnej, które tworzą symbole będące pochodną tych wartości. Wśród tych wartości i symboli są również takie, które rozwijają świadomość obronną obywateli, a więc mają ścisły związek z bezpieczeństwem państwa. Świadomość ta warunkuje ich zachowanie w sprawach związanych z obronnością i może motywować do określonych działań. Tożsamość kulturowa wpływa również na charakter stosunków z innymi krajami, na stopień wzajemnego zrozumienia, sympatii lub antagonizmów. Tożsamość narodowa podlega ciągłej ewolucji. Jej ciągłość wyznaczają tradycje kulturowe narodu, natomiast o wszystkich zmianach przesądza internacjonalizacja wartości, pochodząca głównie ze środowiska międzynarodowego. Konieczna jest tutaj równowaga. Przewaga elementu zmiennego może doprowadzić do zachwiania tożsamości kulturowej, a czasami do jej utraty¹⁴.

Po transformacji, gdy Polska otworzyła się na świat, w okresie integracji z Unią Europejską i globalizacji ekonomii zaczynają dominować w naszym kraju tendencje zmienne. Szerokie kontakty międzyludzkie, środki masowego przekazu, szeroko pojęta kultura masowa, a nawet kosmopolityczne zwyczaje żywieniowe sprzyjają unifikacji tożsamości kulturowej na skalę niemalże globalną. Niektóre

¹⁴ *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, op. cit., s. 186.

wytwory kultury masowej, typowo komercyjne, są sprzeczne z naszym charakterem narodowym i tradycjami, w tym z tymi, które rozwijają świadomość obronną. Należy oczekiwać, że tendencje te będą się nasilać. Integracja z Unią Europejską intensyfikuje te procesy. Nie demonizując wagi problemu, można stwierdzić, że mamy do czynienia zarówno z pozytywnymi, jak i negatywnymi następstwami tego procesu.

Zagrożenia ekologiczne bezpieczeństwa narodowego to zagrożenia związane z funkcjonowaniem żywej przyrody oraz warunkami życia człowieka w środowisku i trwałym rozwojem narodu¹⁵. Najogólniej zagrożenia ekologiczne to zdarzenia, w których istnieje możliwość wystąpienia trwałego (nieodwracalnego w sposób naturalny) uszkodzenia lub zniszczenia dużego obszaru środowiska przyrodniczego, wpływającego negatywnie (pośrednio lub bezpośrednio) na zdrowie lub życie ludzi.

Do tego typu zdarzeń można zaliczyć:

- niekontrolowaną eksploatację zasobów naturalnych,
- masowe zanieczyszczenie wody, powietrza, gleby,
- brak gospodarki odpadami komunalnymi, przemysłowymi, nuklearnymi,
- stosowanie niebezpiecznych technologii przemysłowych,
- katastrofy naturalne i przemysłowe,
- naruszenie stosunków wodnych w środowisku,
- chaotyczną urbanizację,
- próby nuklearne i testy nowych typów broni.

Zagrożenia ekologiczne, będące przejawem niewłaściwego wykorzystania postępu technicznego i technologicznego, są przejawem naruszenia równowagi między człowiekiem a przyrodą. Wraz z opanowaniem energii atomowej te zagrożenia przybrały cechy globalne. Nie tylko jednak brak pełnej kontroli nad energią atomową ma taki charakter, również wielkie uprzemysłowienie, emisja olbrzymiej ilości toksycznych gazów do atmosfery, ścieków do wód, rabunkowy wyrąb lasów deszczowych, żeby wspomnieć tylko największe zagrożenia, przyczyniły się do większej świadomości społeczeństw.

Masowe zanieczyszczenie wody, powietrza i gleby można przyjąć w Polsce za pewnik. Skala tych zanieczyszczeń jest różna w różnych częściach kraju, ale należałoby zwrócić uwagę na fakt, że nie jest to tylko wewnętrzne zagrożenie naszego kraju. Skażenie powietrza w sąsiednim kraju za sprawą wiatrów bardzo łatwo wpływa na stan powietrza w Polsce. Podobnie ma się sprawa z zanieczyszczeniami wody, zarówno jeśli chodzi o wody śródlądowe, jak i wody przybrzeżne Bałtyku. Jakakolwiek niekorzystna sytuacja w tym względzie w krajach ościennych może mieć wpływ na terytorium Rzeczypospolitej. Tym bardziej, że większość państw położonych nad Bałtykiem ma duży potencjał przemysłowy, dlatego poziom zanieczyszczeń odbiega tam od pożądanej równowagi ekologicznej. Jeśli chodzi

¹⁵ T. Bąk, Z. Ciekanowski, L. Szot, *Determinanty bezpieczeństwa człowieka a rozwój regionalny*, PWST-E w Jarosławiu, Jarosław 2013, s. 234.

o utylizację zanieczyszczeń, sytuacja, mimo tego, że nie jest zadowalająca, poprawiła się jednak znacznie, zwłaszcza dzięki środkom z funduszy celowych Unii Europejskiej. Skażenie gleby można uznać za wypadkową zanieczyszczenia powietrza i wody, więc sytuacja w tym temacie jest również z nimi powiązana. Gospodarka odpadami komunalnymi i przemysłowymi nie stoi w naszym kraju na najwyższym poziomie. Zwłaszcza zagospodarowywanie odpadów i odzyskiwanie ich pozostawia wiele do życzenia. Właściwa utylizacja wszelkich odpadów zapobiega skażeniom zarówno powietrza, wody, jak i gleby. Dodać należy również zagrożenie odpadami toksycznymi pochodzącymi z produkcji przemysłowej i odpadami nuklearnymi. Mimo że nasz kraj nie jest obciążony koniecznością utylizacji, a właściwie zabezpieczenia takich odpadów, może się jednak okazać, że rachunek potencjalnych zysków przeważa nad zdrowym rozsądkiem i w wyniku nieprawnej operacji takie środki mogą znaleźć się na naszym terytorium.

Następną kategorię stanowią katastrofy naturalne i przemysłowe. Zarówno położenie geograficzne Polski oraz opłakany stan infrastruktury przemysłowej, jak i brak spójnego zarządzania w sytuacjach kryzysowych i w działaniach ratowniczych wystawiają nas na szereg zagrożeń. Katastrofy naturalne zawsze obciążone są dużym procentem przypadkowości, ale w niektórych przypadkach można im zapobiec albo istotnie złagodzić ich skutki (np. powodzie). Należałoby wierzyć, że państwowa własność większości lasów zapewni, że nie będzie prowadzony rabunkowy wyrąb lasów, lecz podobna sytuacja, jeśli chodzi o kopaliny, nie potwierdza już takiej pewności. Liczne zniszczenia budynków na Śląsku w wyniku stąpnień nad kopalnianymi wyrobiskami świadczą o tym, że działalność wydobywcza ma właśnie charakter rabunkowy i nastawiony wyłącznie na zys – bez względu na koszty. Odpowiednia i długofalowa polityka, jeśli chodzi o gospodarkę wodną, nie powinna dopuścić do powstania poważnych zagrożeń, a jedynie wyzwań, które są do przezwyciężenia. Powodzie rokrocznie dotykające różne części Rzeczypospolitej świadczą jednak, że ogólnopolski plan zapewnienia bezpieczeństwa w tym względzie nie został jeszcze przeprowadzony. Właściwe inwestycje w różnych dziedzinach przemysłu, odpowiedni nadzór i działalność kontrolna są również w stanie uczynić to samo, jeśli chodzi o katastrofy przemysłowe.

Oprócz zagrożeń ekologicznych o charakterze regionalnym, z coraz większą siłą oddziałują na Polskę globalne zagrożenia ekologiczne. Do najważniejszych należą: efekt cieplarniany i związana z nim perspektywa zmiany klimatu, niszczenie powłoki ozonowej oraz giniecie lasów tropikalnych, pochłaniających dwutlenek węgla i produkujących tlen. Skutkuje to zmianami klimatycznymi objawiającymi się zwiększeniem obszarów dotkniętych suszą oraz topnieniem części pokrywy lodowej w okolicach biegunów. Niszczenie powłoki ozonowej (freon) prowadzi do wzrostu szkodliwego promieniowania ultrafioletowego.

Chociaż w społeczeństwie polskim, zwłaszcza po 11 września 2001 roku, przeważa raczej obawa przed zagrożeniem terroryzmem niż lęk przed zatruciem środowiska naturalnego, nie można jednak stwierdzić, że takie lęki nie istnieją

w ogóle. Generalnie częstsza jest obawa przed zagrożeniami globalnymi, natomiast maleje przed zagrożeniami w skali mikro. Stan świadomości ekologicznej nie jest jednak katastrofalny.

Na całym świecie działalność ludzka uszkadza i niszczy środowisko naturalne. Zniszczenia te rozciągają się od mroźnej Arktyki na północy po afrykańskie sawanny na południu oraz od australijskiej Wielkiej Rafy Koralowej na wschodzie po kostarykańskie tereny podmokłe na zachodzie. Ponieważ liczba ludności świata szybko rośnie, ogromne obszary środowiska naturalnego są przekształcane w pola uprawne oraz tereny mieszkalne i przemysłowe. Wiele uszkodzeń czynią kraje rozwijające się, które próbują dorównać krajom uprzemysłowionym. Rzeki przegradzane są tamami w celu uzyskania taniej energii elektrycznej. Wilgotne lasy równikowe są wycinane, aby uzyskać drewno, a połowa terenów podmokłych na świecie została już zmeliorowana.

Lasy pokrywają ok. 20% powierzchni Ziemi. Można je podzielić na trzy główne typy: wilgotne lasy równikowe, lasy liściaste strefy klimatu umiarkowanego i bory iglaste. Lasy zapewniają schronienie dla ludzi i zwierząt oraz są źródłem drewna opałowego i konstrukcyjnego, żywności i surowców, takich jak np. kauczuk i oleje roślinne. Niestety wciąż jeszcze lasy na całym świecie są przez człowieka niszczone lub uszkadzane w strasliwym tempie. Dotyczy to również lasów w Polsce, zwłaszcza w Sudetach i okęgach przemysłowych. Duży popyt na tropikalne gatunki drewna, takie jak drewno tekowe, doprowadził do olbrzymich wyrębów lasów. Wybrzeże Kości Słoniowej i Tajlandia straciły już 75% swych lasów. Naukowcy oceniają, że niemal wszystkie wilgotne lasy równikowe mogą być wycięte do 2030 r.

Wszystkie oceany i morza świata są zanieczyszczane ropą naftową. Każdego dnia na świecie zużywanych jest ok. 60 mln baryłek ropy (9540 mln litrów). Większość tej ropy przewożona jest ogromnymi tankowcami. Gdy ropa naftowa dostaje się do morza, niezależnie od przyczyny, tworzy olbrzymią plamę na powierzchni wody. Silny wiatr lub wzburzone morze mogą zepchnąć tę plamę na pobliskie wybrzeże, pokrywając skały i piaszczyste plaże grubą warstwą ropy i powodując szkody w środowisku naturalnym. Ropa naftowa, tworząc tłustą powłokę na powierzchni wody, zamyka życiodajnemu światłu i tlenowi dostęp do znajdujących się poniżej warstw wody, w których żyją rośliny i zwierzęta. Ropa tworzy smołowate kulki dryfujące po powierzchni wody lub też tonie i rozprasza się, jednak wcześniej zdąży zagrozić życiu morskiej flory i fauny.

Ziemia ogrzewana jest ciepłem słonecznym, zatrzymywanym w atmosferze przez gazy działające jak szkło w cieplarni. Gazy te przepuszczają część ciepłego promieniowania słonecznego, a jednocześnie zapobiegają ucieczce całego ciepła z powrotem w przestrzeń kosmiczną. Umożliwia to istnienie życia na naszej planecie i znane jest jako „efekt cieplarniany”. W ostatnich latach zawartość tzw. gazów szklarniowych w atmosferze stale wzrasta. Naukowcy niepokoją się, że gazy te mogą spowodować przegrzanie kuli ziemskiej. Nazywamy to efektem „globalnego ocieplenia”. Najważniejszym gazem szklarniowym jest CO₂. W atmosferze ziemskiej

znajdują się także inne gazy, wprowadzicie w mniejszych ilościach, ale daleko bardziej efektywnie zatrzymujące ciepło słoneczne. Są to freony, metan, tlenki azotu i ozon zawarty w przyziemnych warstwach atmosfery (inny niż w warstwie ozonowej). W świadomości społeczeństwa polskiego maleje optymizm co do stanu środowiska naturalnego naszego kraju. Zdaniem respondentów jest gorzej niż pięć lat wcześniej i sytuacja pogarsza się z roku na rok. Daje to nadzieję, że ta większa świadomość będzie skutkowała większą dbałością o środowisko.

4. Zagrożenia bezpieczeństwa rodziny

Zagrożenia rodzinne stanowią równie duże niebezpieczeństwo dla człowieka¹⁶. Szczególnie ostatnio, kiedy coraz częściej słyszy się o kryzysie rodziny i miłości. Pojawiają się patologie, dzieci są bite, wykorzystywane do niecných celów, rodzi się pijaństwo i kwitnie przestępczość. Nie można tego wszystkiego wytłumaczyć naciśkiem grup społecznych, wpływem telewizji i tym podobnych. Większość nawyków wynosi się z domu, zaś atmosfera w rodzinie ma decydujący wpływ na kształtowanie charakteru człowieka. Poza wspomnianymi skrajnymi przypadkami, również zwykłe zaniedbanie kontaktów w rodzinie (np. z braku czasu) może powodować poważne następstwa w przyszłości. Jest to problem niezwykle złożony i tak naprawdę ciężko cokolwiek zrobić, aby poprawić sytuację. Rodzina stanowi dość zamkniętą część społeczeństwa – każda ingerencja z zewnątrz może być odebrana jako atak. Jedynie religia miała zawsze dostęp do tej uświęconej struktury. Niestety kryzys wiary, błędne przekonanie, że religijne nakazy krępują wolność człowieka, i podążanie wygodną ścieżką samowoli (czyli wolności fałszywej) sprawiają, że także i ten autorytet powoli upada. Dlatego może się okazać, że zagrożenia rodzinne staną się o wiele bardziej niszczycielskie niż jakiegokolwiek inne niebezpieczeństwa.

Doniesienia medialne związane z bezpieczeństwem odnoszą się przede wszystkim do sytuacji panującej w poszczególnych regionach świata dotkniętych konfliktami na tle religijnym, ideologicznym, ekonomicznym itp. Cała nasza uwaga skupia się więc na niebezpieczeństwach związanych z toczącymi się w tych regionach zamieszkami, które pośrednio dotyczą również Europę. Jest to reakcja zrozumiała z uwagi na fakt, że oczy całego świata zwrócone są w kierunku potencjalnych zagrożeń, np. zamachów terrorystycznych, które niestety mogą dotknąć już (bądź jego skutki) każdego kraju. Wśród całego zgiełku dotyczącego bezpieczeństwa Europy, w tym również naszego kraju, zapomina się o jakże istotnej kwestii, jaką jest bezpieczeństwo jednostki, czyli człowieka¹⁷. Tymczasem nie jest to problem pozbawiony znaczenia z uwagi na fakt, że to właśnie jednostki tworzą społeczeństwo państwa. Odczucia poszczególnych ludzi dotyczące bezpieczeństwa, jakie daje im państwo, są świadectwem jego prawidłowego lub nieprawidłowego funkcjonowania.

¹⁶ *Bezpieczeństwo państwa w warunkach globalizacji*, red. T. Bąk, Z. Ciekanowski, PWST-E, Jarosław 2016, s. 141.

¹⁷ *Ibidem*, s. 167.

Na poczucie naszego bezpieczeństwa składa się nie tylko brak zagrożeń zewnętrznych, ale również inne czynniki, do których zaliczamy:

- stabilną sytuację materialną, tj. stałe zatrudnienie i wynagrodzenie wystarczające na zapewnienie średniego standardu życia;
- zapewnioną opiekę medyczną;
- opiekę socjalną;
- właściwie funkcjonujące służby ustanowione do zapewnienia porządku publicznego, zapobiegania i ścigania przestępczości;
- perspektywę godziwego życia w wieku emerytalnym;
- możliwość egzekwowania prawa itp.

Niedostateczne zapewnienie ze strony państwa któregośkolwiek z tych czynników powoduje frustrację ze strony społeczeństwa i tym samym zmusza jego obywateli do poszukiwania lepszych warunków bytowych poza granicami kraju. To natomiast związane jest często z destabilizacją życia rodzinnego, frustracją spowodowaną brakiem możliwości aktywnego, bezpośredniego uczestniczenia w codziennych sprawach rodziny. Ponadto podróż do innego kraju w poszukiwaniu zajęcia zarobkowego wiąże się z ryzykiem stania się ofiarą działalności grup przestępczych zajmujących się np. handlem ludźmi. Pogoń za lepszym życiem wyłącza środki ostrożności, skutkiem czego istnieje niebezpieczeństwo, że zamiast atrakcyjnej pod względem finansowym pracy zastajemy zupełnie inne warunki, daleko odbiegające od tych spełniających podstawowe standardy wymagane przepisami prawa pracy jak: czas pracy, warunki sanitarne, przepisy higieny pracy itd. Brak perspektyw znalezienia stałego zatrudnienia, dającego gwarancję rozwoju, i tym samym atrakcyjnego wynagrodzenia, sprawia, że młodzi ludzie poszukują innych, nie zawsze zgodnych z prawem rozwiązań swoich problemów finansowych. W związku z tym niejednokrotnie uczestniczą w działalności zorganizowanych grup przestępczych zajmujących się np. przestępczością narkotykową lub nielegalną produkcją czy przemytem towarów akcyzowych (narażając przy tym Skarb Państwa i budżet Unii Europejskiej na olbrzymie straty)¹⁸. Z pewnością naszemu poczuciu bezpieczeństwa nie sprzyja fakt likwidowania komisariatów (z przyczyn ekonomicznych). Brak patroli odpowiednich służb odpowiedzialnych za zapewnienie porządku publicznego sprawia, że przestępcy czują się coraz pewniej, czego nie można powiedzieć o lokalnej społeczności. Nie inaczej jest w większych miejscowościach, gdzie duża aglomeracja i warunki bytowe mieszkańców sprzyjają wzrostowi przestępczości. Trudno się więc dziwić, że w takiej sytuacji bardziej interesujemy się kwestią dotyczącą ochrony i obrony naszej własności prywatnej. Sytuacje prowokują pojawiające się od czasu do czasu w mediach doniesienia o przekroczeniu granic obrony koniecznej podejmowanej w związku z obroną swojej osoby lub swojego miejsca zamieszkania. Aktualny stan prawny w art. 193 k.k. zapewnia ochronę tzw. miru domowego. Przepis ten stanowi: „kto wdziera się do cudzego

¹⁸ Ibidem, s. 198.

domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonego terenu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca tego nie opuszcza, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”¹⁹.

Przedmiotem ochrony jest w tym przypadku jedynie nasza wolność, prywatność, czyli dobro niematerialne. Przepis ten chroni nas przed nieuprawnionym nękaniem w miejscu naszego zamieszkania. Będąc osobą uprawnioną do dysponowania miejscem przez nas zamieszkiwanym, mamy pełne prawo żądać, aby nasza prywatność i swoboda korzystania z tego miejsca nie była przez kogokolwiek bezprawnie zakłócona. Dom jest naszym azylem, schronieniem przed trudami codzienności i to my możemy decydować, kto i kiedy w miejscu naszego zamieszkania może przebywać. Wszelkie działanie ze strony nieuprawnionych osób trzecich, polegające na wdarciu się na nasz teren poprzez sforsowanie zabezpieczeń (np. ogrodzenia), wypełnia znamiona czynu z art. 193 k.k.²⁰. Jednak nie chodzi tutaj o samo fizyczne złamanie zabezpieczeń, ale przede wszystkim o przedostanie się na nasze terytorium wbrew naszej woli. Już sam fakt ogrodzenia terenu, zamknięcia furtki i drzwi na klucz jest przejawem naszej woli, że nie życzymy sobie wizyt nieproszonych osób. Niestety, w naszym społeczeństwie można bardzo często spotkać się z nieprzestrzeganiem zasad związanych z poszanowaniem cudzej własności i prawa do prywatności. Działając w ten sposób, osoba, która dopuszcza się wtargnięcia, może narazić właściciela terenu (mieszkania) na problemy związane z przekroczeniem granic obrony koniecznej – np. na skutek pogryzienia intruza przez psa. W takich sytuacjach, będąc podmiotem uprawnionym do korzystania z ochrony miru domowego, jesteśmy z drugiej strony zobowiązani do „czuwania”, aby osobie, która wtargnęła na nasz teren, nie stało się nic złego. Jedno przeczy drugiemu. Pojawia się pytanie, czy obowiązujące ustawodawstwo wystarczająco chroni naszą prywatność? Bezprawne wtargnięcie w miejsce naszego zamieszkania jest równoznaczne z pogwałceniem naszej intymności. Pomijając już, że nieznane są prawdziwe zamiary osoby dopuszczającej się wtargnięcia, które na pierwszy rzut oka są często niemożliwe do oceny. Jedynym przewidzianym przez prawo rozwiązaniem w sytuacji naruszenia miru domowego jest wezwanie takiej osoby do opuszczenia naszego terytorium. Innym problemem dotyczącym bezpośrednio bezpieczeństwa jednostki jest tzw. uporczywe nękanie. Znamiona czynu oraz sankcję karną określa art. 190a § 1 k.k. stanowiący, że: „kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”. Przepis ten został wprowadzony przez ustawodawcę nowelizacją Kodeksu karnego z dnia 25 lutego 2011 r.²¹ Przyczyną było pojawiające się coraz częściej zjawisko określane jako „stalking”, czyli uporczywe nękanie osoby. Przedmiotem ochrony jest w tym przypadku wolność człowieka, jego sfera psychiczna i prywatna, czyli

¹⁹ Kodeks karny.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

wszystko to, co daje nam gwarancję bezpieczeństwa. Treść art. 190a k.k. dokładnie określa znamiona czynu, czyli zachowanie ze strony innej osoby, który kwalifikuje się jako stalking²².

W związku z tym penalizowane jest zachowanie polegające na uporczywym nękanii osoby (lub osoby najbliższej), przy czym nękanie to wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność. Należy zwrócić uwagę, że czyny te muszą „istotnie” naruszać prywatność lub zachodzące okoliczności muszą być na tyle poważne, aby wzbudzać „uzasadnione” poczucie zagrożenia. Muszą więc to być na tyle poważne czyny, że w odczuciu osoby nękanej i z punktu widzenia innych osób są oceniane jako istotnie zagrażające bądź naruszające prywatność. Niestety wydarzenia z ostatnich dni dowodzą, że poważnie zostało zachwiane nasze bezpieczeństwo w miejscach publicznych. Wykorzystywanie monitoringu i innych podobnego rodzaju zabezpieczeń nie stanowi bariery dla zachowań o charakterze przestępczym, czego dowodem może być ostatnie wydarzenie w Łodzi, w którym śmierć poniósł młody człowiek stający w obronie swojej koleżanki. Tragizm całego zdarzenia podkreśla fakt, że brutalny atak ze strony sprawców nastąpił bez żadnego powodu. Nie napawa optymizmem świadomość, że samo zwrócenie komuś uwagi na niestosowne zachowanie się może skutkować utratą przez nas zdrowia lub nawet życia. Pomimo że według danych statystycznych następuje spadek liczby przestępstw kryminalnych (typu zabójstwo, rozbój), to jednak fakt, że agresja pewnych grup społecznych przenosi się do miejsc publicznych, nie wpływa pozytywnie na nasze poczucie bezpieczeństwa. Ponadto należy wziąć pod uwagę, że nie wszystkie zdarzenia mające znamiona przestępstwa są przez ofiary zgłaszane (choćby z obawy przed zemstą ze strony sprawcy lub z uwagi na wstyd przed otoczeniem czy też dalszą procedurą karną). Tym samym przestępstwa te nie są odnotowywane w rejestrach policyjnych.

Kolejnym czynnikiem mogącym mieć wpływ na spadek lub wzrost odnotowywanych przestępstw w Polsce jest migracja ludności. Swoboda przemieszczania się osób, jaką daje nam uczestnictwo w układzie z Schengen, sprawia, że duży procent polskiego społeczeństwa korzysta z szansy zatrudnienia za granicą. Jednak z drugiej strony takiej samej szansy polepszenia życia poszukują przybywający do Polski cudzoziemcy²³. Szczególną uwagę należy zwrócić na problem nielegalnej migracji, która może przyczyniać się do wzrostu przestępczości, ale także wiąże się z wieloma zagrożeniami dla samych nielegalnych migrantów. Problemy takich osób wynikają z braku dokumentów uprawniających do pobytu na terenie RP, co kolei uniemożliwia podjęcie legalnego zatrudnienia, pozbawia opieki medycznej, ubezpieczenia, a praca „na czarno” świadczona jest niejednokrotnie w beznadziejnych warunkach, bez przestrzegania zasad bhp, za najniższe wynagrodzenie. Osoba taka może łatwo stać się ofiarą przestępstwa, np. handlu ludźmi, a nieznajomość języka,

²² Ibidem.

²³ Z. Ciekanowski, B. Uliasz, *Zwalczanie terroryzmu w Unii Europejskiej*, PWST-E w Jarosławiu, Jarosław 2015, s. 168.

brak wiedzy odnośnie do pomocy oraz strach przed deportacją powodują, że pozostaje z problemem sama bez cienia szansy na poprawę losu. Tymczasem istnieje możliwość skorzystania z pomocy świadczonej przez specjalnie powołane do tego fundacje. Istotną rolę w tym zakresie odgrywają też poszczególne służby mające zwalczać przestępczość zorganizowaną oraz przestrzegać porządku publicznego.

Podsumowanie

Nie sposób wymienić wszystkich potencjalnych zagrożeń systemu bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, jednak należy zwrócić uwagę na ich różnorodność. Wobec tych negatywnych zjawisk kolejne pokolenia wnoszą olbrzymi wysiłek, aby skutecznie przeciwstawiać się im i odpowiednio przed nimi zabezpieczyć. Od skuteczności tych wysiłków zależą życie i szczęście jednostek oraz losy całych narodów. Bezpieczeństwo jest więc nadrzędną wartością ludzkości, która jest zarazem celem każdego państwa. Bardzo dużą rolę w kształtowaniu w nas świadomości zagrożeń przestępczością odgrywają media. Możliwość szybkiego przekazu bezpośrednio z miejsca tragicznego zdarzenia oraz upowszechnianie opinii zarówno ekspertów, jak i społeczeństwa wpływa na kształtowanie wśród ludzi świadomości istnienia określonego rodzaju zagrożeń. Uzyskana w ten sposób wiedza zmusza nas do zachowania w określonych przypadkach ostrożności oraz do wypracowania pewnego rodzaju zachowań, postępowania pozwalającego na uniknięcie stania się ofiarą tego typu przestępczości. Bezwzględność oraz brutalność sprawców rodzą jeszcze jedno zagrożenie, jakim jest „znieczulica społeczna” powodująca, że będąc świadkiem napadu na inną osobę, unikamy podjęcia działań w ramach tzw. obrony koniecznej. Jest to zjawisko bardzo niepokojące, mogące skutkować tym, że z obawy przed utratą życia lub zdrowia nie będziemy reagować na bezczelne i brutalne zachowania przestępców, sprawiając, że będą czuli się coraz pewniej.

BIBLIOGRAFIA

- [1] BĄK T., CIEKANOWSKI Z. (red.), *Bezpieczeństwo państwa w warunkach globalizacji*, PWST-E, Jarosław 2016.
- [2] BĄK T., CIEKANOWSKI Z., NOWICKA J. (red.), *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, PWST-E, Jarosław 2016.
- [3] BĄK T., CIEKANOWSKI Z., SZOT L., *Dylematy bezpieczeństwa człowieka*, PWST-E, Jarosław 2013.
- [4] BĄK T., CIEKANOWSKI Z., *Teorie bezpieczeństwa*, PWST-E w Jarosławiu, Jarosław 2012.
- [5] CIEKANOWSKI Z., ULJASZ B., *Zwalczanie terroryzmu w Unii Europejskiej*, PWST-E w Jarosławiu, Jarosław 2015.
- [6] CIEKANOWSKI Z., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, [w:] „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, CNBOP 1/2011, Józefów 2011.

- [7] JAKUBCZAK R. (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Bellona, Warszawa 2003.
- [8] KUKUŁKA J., ZIĘBA R., *Polityka zagraniczna państwa*, Warszawa 1992.
- [9] MARCZAK J., PAWŁOWSKI J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX-XXI wieku*, Warszawa 1992.

THE HUMAN IN VIEW OF CONTEMPORARY THREATS TO STATE SECURITY

Abstract. If people knew everything about security there would not be any conflicts or wars, claims the author. However, security is a concern constantly rationalized; and one has to keep in mind that it is not only the problem of survival, but also of development. Security is a broad concept and its relevance arises with the birth of an individual and is constant through the entire life, no matter what the status and state of activity. Because of its essence and social meaning it evolves in complexity in correlations to human evolution. It is discussed through a prism of individual perspective and, at the same time, perspectives of societies and nations. The meaning of those aspects for state security and its creation is derivative of various temporal nexus of events and determinants growing from the socio-political spheres, of the state and its neighbors, or other international entities. The author's perspective in view of this, presents the reflection on security systems for protection of the individuals, society, and state as an unified actor of contemporary geopolitical global realm. The essence and characteristics of presented dangers points at their effects at a given security dimension. It refers to the political security goals of the state and concentrates at the sources and scales of dangers within the frames of security discussions. Based on own researches and academic sources the author explores the social extension of security and its influence on condition of a contemporary family life, underlining its importance as a basic cell of society. The holistic description presented in the article proportionally exhibits different frames of security, the social, national, international, and its aspects, such as economic, and political, in the context of national security.

Keywords: security, conflict, state, survival, family, dangers.